

19. The Problem With the Pivot – Foreign Affairs [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/2012-11-01/problem-pivot> (22.06.2015)

20. The U.S.–China Rivalry Has Asia on Edge: Can «Middle Powers» Create Stability? – Brookings [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.brookings.edu/research/opinions/2014/08/15-us-china-rivalry-asia-edge-medcalf> (19.06.2015)

21. The U.S. Needs a Refocused Rebalance – The Diplomat [Electronic resource]. – Access mode: <http://thediplomat.com/2015/03/the-u-s-needs-a-refocused-rebalance/> (12.06.2015)

22. U.S. Pivot to Asia – The Huffington Post [Electronic resource]. – Access mode: http://www.huffingtonpost.com/s-azmat-hassan/us-pivot-to-asia_b_5192406.html (20.06.2015)

23. U.S. Policy Priorities for the East Asian and Pacific Region in 2015 – Department of State [Electronic resource]. – Access mode: <http://fpc.state.gov/237218.htm> (28.04.2015)

24. What Happened to the Asia Pivot in 2013? – Brookings [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.cfr.org/china/happened-asia-pivot-2013/p32108> (20.12.2014).

Galadzhij O. V., master of history, Taras Shevchenko National university of Kyiv (Ukraine, Kyiv), galadzhyn@ukr.net

Characteristics of the concepts of security policy of Barack Obama's Asia-Pacific

The article reviews the new concept of US policy on security in the Asia-Pacific region during the Barack Obama's administrations, and its realization by the first and the second administrations. The author points that the relevance of this research is in the necessity of a systematic approach to studying the security policy of the United States in the Asia Pacific region. Also author opens the major security problems of the region and methods of solution that Washington is going to use. Also, the author defines the main directions of the new strategy and evaluation of their application.

Keywords: foreign policy of the United States, the Asia-Pacific region, security issues, «rebalancing».

Галаджий А. В., магистр истории, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), galadzhyn@ukr.net

Характеристика концепций политики безопасности администраций Барака Обамы по Азиатско-Тихоокеанскому региону

Рассматривается новая концепция политики США по обеспечению безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе в период администраций Барака Обамы, и ее воплощение первой и второй администрациями. Автор указывает актуальность данного исследования необходимостью системного подхода к рассмотрению политики безопасности Соединенных Штатов в АТР. Указываются основные проблемы безопасности региона и подходы Вашингтона к их решению. Также определяются основные направления новой стратегии и оценка эффективности их применения.

Ключевые слова: внешняя политика США, Азиатско-Тихоокеанский регион, проблемы безопасности, «ребалансирование».

УДК 321.72

Мощенко О.,

аспірант, Державна установа «Інститут всесвітньої історії» НАН України (Україна, Київ), aleksandr.moshchenko@gmail.com

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В КЛЮЧОВИХ РЕГІОНАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАННЯХ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ

Дається розгорнутий аналіз поточного стану відносин Турецької Республіки з основними регіональними організаціями Близького Сходу: економічного, політичного спрямування, і сфери безпеки. Аналізується вплив повноправного членства Туреччини в регіональних організаціях на їх роботу, а також яким чином членство відображається на політичній вазі країни у регіоні. Особлива увага приділяється взаємодії Туреччини з організаційними об'єднаннями, в яких вона не є повноправним членом, але намагається лобювати власні інтереси в них.

Ключові слова: Туреччина, Близький Схід, ОБС, ЛАД, РСАДПЗ, ОЕС, Д-8, міжнародні організації, зовнішня політика.

На початку XXI ст. політика Турецької Республіки в регіоні Перської затоки і на Близькому Сході в цілому, зазнала серйозних змін. Цей період став початком

бурхливого зростання дипломатичної активності Туреччини на Близькому Сході, яка була викликана причинами внутрішньополітичного і міжнародного характеру. У відповідності до стратегії, спрямованої на регіональне лідерство, прийнятій за основу зовнішньої політики країни, Туреччина намагається утримати та збільшити свій вплив на процеси, що протікають в регіоні. Зростання власної економічної потужності та розширення торговельних зв'язків на Близькому Сході, вбачається керівництвом Туреччини можливим лише при відносній стабільності в регіоні. Необхідними умовами для створення та підтримки цієї стабільності для Турецької Республіки було і є дотримання принципу «нульових проблем з сусідами», в основі якого лежить підтримання миру та стабільності, що реалізовується завдяки проведенню активної та гнучкої дво- та багатосторонньої політики країни в регіоні. Одним з таких напрямків є взаємодія та співробітництво Анкари з регіональними міждержавними організаціями, які покликані доповнити формат двостороннього партнерства.

Серед фахівців, які висвітлюють питання розвитку сучасної внутрішньої та зовнішньої політики Турецької Республіки на Близькому Сході, а також участі країни в діяльності та членства в регіональних об'єднаннях, слід відзначити таких зарубіжних вчених, як: Х. Бангчі, Б. Сінкая, І. Белл, М. Агар, Л. Стоун. Значний внесок в розкриття проблеми зробили російські політологи М. Аюпов, В. Белокреніцький, А. Богатуров, І. Баригін, І. Бусигіна, А. Воскресенський, К. Гаджiev, Д. Замятін, І. Звягельський, А. Кокошин, Н. Косолапов, Д. Малишева, Т. Мамсуров, В. Наумкін, А. Неклесс, Е. Примаков, Ж. Тошенко, Г. Щедровицький, а також українські дослідники Н. Мхитарян, А. Волович, Т. Стародуб, Н. Ксьондзык, В. Побережний, В. Корендович, А. Павленко, С. Глебов, М. Воротнок, С. Грєневський, С. Зінько. Останні фахові тюркологічні дослідження свідчать про суттєве зростання уваги академічних кіл до проблем відносин Туреччини та країн Близького Сходу. Проте, тема новітніх відносин Турецької Республіки з основними регіональними міждержавними організаціями Близького Сходу не стала предметом спеціалізованого дослідження, тому дана публікація претендує на наукову новизну у висвітленні раніше не розкритого у вітчизняній історіографії аспекту сучасної зовнішньої політики Турецької Республіки.

Формування зовнішньополітичної стратегії Туреччини щодо Близького сходу. В останні роки цілий ряд факторів призвів до того, що турецькі політики і стратеги стали вважати свою країну регіональною державою, здатною впливати на світову політику. Так, наприклад, американська розвідувально-аналітична компанія Stratfor у 2015 р. прогнозує, з огляду на зростаючу нестабільність регіону та неприйнятність прямого і широкомасштабного втручання Сполучених Штатів у ці процеси, значне посилення ролі Анкари на Близькому Сході, в результаті чого Туреччина вже найближчим часом досягне рівня справжнього регіонального лідера [1]. До таких факторів можна віднести 1) потужний економічний потенціал, здобутий за рахунок прагматизму і вдалого розрахунку у внутрішній економічній політиці; 2) інтенсивність і різноплановість зовнішньополітичних стратегій; 3) участь у міжнародному переговорному процесі щодо врегулювання конфліктів; 4) сприятливий

міжнародний імідж як поміркованої країни, яка відстоює одночасно традиційні культурні і релігійні цінності та громадянські свободи. Цьому також сприяло те, що країна поступово перестала покладатися на підтримку і допомогу інших держав і міжнародних організацій. Програма правлячої Партії справедливості і розвитку (ПСР), проголошена після її приходу до влади в Туреччині в 2002 р., передбачала адаптацію зовнішньополітичної стратегії Туреччини до нової міжнародної ситуації, що вимагає багатовекторності і гнучкого реагування на виклики та події в регіоні і світі в цілому. Одним з таких напрямків став вектор лідерства у регіоні Близького Сходу, неофіційно названий як «неоосманізм». Крім економічних успіхів, які забезпечили країну матеріальними ресурсами для втілення даного проєкту, сприятливим фактором стало те, що претензіям Туреччини на роль регіонального лідера більше не перешкоджала жорстка конкуренція – натомість мала місце відмова інших країн, таких як Єгипет і Саудівська Аравія від традиційної ролі лідера арабського світу. Так, в результаті тривалого чотирирічного періоду політичної нестабільності та переворотів в 2011–2013 рр., які ввійшли в історію під назвою «арабська весна», єгипетська економіка зіткнулася з політичною, економічною і соціальною кризами, що відобразилося на об'єктивному скороченні можливостей для підтримки провідної міжнародної лінії Єгипту на Близькому Сході. Одночасно, із зміною влади в сусідніх країнах під час подій «арабської весни», Єгипет позбувся і свого впливу на них. Невдала зовнішня політика щодо Сирії не тільки затьмарила відносини Саудівської Аравії зі Сполученими Штатами, але і в деякій мірі призвела до ізоляції саудитів, що, в результаті, і поставило на порядок денний питання про відставку глави саудівської служби розвідки і безпеки Бандара бін Султана в лютому 2014 р. Наразі керівництво Саудівської Аравії змінює форсовану зовнішньополітичну лінію і намагається довести іншим державам в регіоні і за його межами свою готовність до співпраці на рівних умовах. Крім того, з огляду на схильність регіону до затяжних збройних протистоянь і територіальних суперечок, йому був потрібен арбітр, посередник між світським демократичним Заходом і мусульманським консервативним Сходом. Здатність вести переговори з конфліктуючими сторонами тільки зміцнила Анкару в новій ролі. Важливим аспектом стратегії країни щодо лідерства на Близькому Сході стала спрямованість Туреччини на поглиблення економічної взаємодії всупереч міжнародним санкціям Заходу і на базі прагматичного розрахунку. Турецька Республіка поступово перетворилася на «дипломатичну державу», де головну роль відіграють не лише економічні міркування, але і фактори підтримання і гарантування безпеки.

Загалом, Туреччина тісно пов'язана з Близьким Сходом як з географічної, так і з культурно-історичної точки зору, і тому Анкара не може дистанціюватися від близькосхідних політичних процесів. Ряд кроків, свідомо вжитих раніше урядом Режепа Ердогана, свідчить про прагнення Туреччини відновити гармонію у відносинах зі своїм мусульманським оточенням на Близькому Сході, дещо занедбану, спочатку, в результаті зовнішньополітичних реформ Кемалю Атаюрка, а потім – через однозначно проамериканську та євроатлантичну орієнтацію. Поряд із покращенням відносин із такими важливими регіональними державами як Іран, Сирія, Саудівська

Аравія, Єгипет, тощо, уряд Турецької Республіки одночасно вдався до використання багатостороннього формату відносин, покликаною інтегрувати Туреччину у справи Близького Сходу, що і було проголошено на доктринальному рівні. Вперше заява про новий вектор зовнішньої політики Туреччини на Близькому Сході прозвучала від турецького міністра закордонних справ 14 червня 2004 р. під час 31-ї сесії міністрів закордонних справ країн-членів ОІК (Організація ісламська конференція, з 2011 року – Організація ісламського співробітництва) в Стамбулі. До потенційних позитивних явищ покращення ситуації в регіоні А. Гюль зарахував зміцнення співробітництва між державами через діяльність міжнародних організацій і громадянських інститутів. У сфері міжнародного співробітництва міністр зробив акцент на інституційні зв'язки: ОІК – ЛАГ, ОІК – ЄС, ОІК – ОБСЄ, ОІК – Організація Чорноморського економічного співробітництва тощо. На думку А. Гюля, саме інституційні відносини здатні значно просунути вперед процеси врегулювання регіональних конфліктів [2]. На доктринальному рівні вперше офіційно про політику «активної участі у міжнародних організаціях» як про один з п'яти принципів, на основі яких буде вестися зовнішня політика сучасної Туреччини, розповів А. Давутоглу, описавши цей напрямок зовнішньої політики країни у статті, опублікованій в журналі «Foreign Policy» від 20 травня 2010 р., де сформулював п'ять принципів, які Анкара використовує для теоретичного обґрунтування своєї зовнішньої політики, у тому числі в близькосхідному напрямку [3].

В той же час, посилення інтеграційних процесів у світовій економіці зміцнило статус економічних союзів і угруповань країн Близького Сходу, які ставлять за мету сприяння економічному розвитку країн-учасниць, підвищення рівня життя їх населення і захист економічних інтересів цих держав на світовій арені. У якості суб'єктів (акторів) міжнародних відносин на Близькому Сході, крім держав, активно беруть участь і наддержавні структури: в першому випадку це – різного роду громадські організації, терористичні угруповання, етнічні і релігійні рухи і т.д., а в другому – міждержавні об'єднання. Найбільша роль у Близькосхідному регіоні відводиться таким об'єднанням, як Організація Ісламського Співробітництва (ОІС), Ліга Арабських Держав (ЛАД), РСАДПЗ (Рада співробітництва арабських держав Перської затоки), ОЕС (Організація Економічного співробітництва), Д-8 («Ісламська вісімка»); організації, що функціонують в окремих сегментах світового ринку: ОПЕК (Організація країн-експортерів нафти) і ОАПЕК (Організація арабських країн експортерів нафти); а також такі важливі для мусульманського світу організації, що виходять за рамки Близького Сходу, як Рух Неприєднання, РВЗДА (Рада із взаємодії і заходів довіри в Азії), Організація регіонального співробітництва заради розвитку, САМ (Союз арабського Магрибу), Рада арабської співпраці, Барселонський процес Союз для Середземномор'я тощо. Тому Туреччина не залишилася осторонь процесів регіональної інтеграції, що займають вагомe місце в регіоні її безпосередньо життєво важливого інтересу, продиктованих новою стратегією зовнішньої політики.

Туреччина, окрім членства (або асоційованого членства) в європейських інституціях, таких як Організація

Об'єднаних Націй, НАТО, ОБСЄ, ОЕСР і G-20, також активно бере участь зі статусом постійного спостерігача за діяльністю в Організації американських держав, Асоціації карибських держав і Африканському союзу. Головними інструментами реалізації багатосторонньої дипломатії для Турецької Республіки на Близькому Сході стали такі організації, як ОЕС і Д-8, а також, частково, ОІС. В той же час, країна розвиває напрямки співробітництва з такими потужними регіональними об'єднаннями, як ЛАГ, РСАДПЗ і ОПЕК, співпраця з якими займає все більше місця при побудові та реалізації нової зовнішньої політики Турецької Республіки.

Організація Ісламського Співробітництва (ОІС) є найчисленнішим за кількістю учасників об'єднанням Близького Сходу, що відіграє найпомітнішу роль у світових міжнародних відносинах і єдиною мусульманською міжнародною організацією, що діє на міжурядовому рівні. На основі релігійної спільності вона об'єднує близько 57 мусульманських держав Європи, Азії та Африки. Організація, маючи проісламський характер, у міжнародних та внутрішніх конфліктах так чи інакше підтримує виключно мусульманський бік ворогуючих сторін, незалежно від мотивацій їх дій. Так, наприклад, саміт ОІС 1981 р. закликав до спільної боротьби «за незалежність Єрусалиму й окупованих територій», включаючи економічний бойкот Ізраїлю, та до співпраці з Організацією визволення Палестини; у 1991 р. ОІС заклала Раду Безпеки ООН здійснити всіх необхідних заходів щодо сербів Чорногорії, включаючи військову інтервенцію, з метою захистити боснійських мусульман; у 1993 р. ОІС направила до Ради Безпеки ООН прохання зняти військове ембарго щодо боснійських мусульман і дозволити їм захищати себе від боснійських сербів, а у 1994 р. саміт ОІС проголосив недійсним військове ембарго ООН щодо Боснії та Герцеговини; у 2000 р. саміт ОІС висловив солідарність з палестинським народом і звинуватив Ізраїль у постійному порушенні прав народу Палестини; у 2003 р. на саміті ОІС у Куала-Лумпур було запропоновано використати нафтовий чинник як засіб тиску на країни, які хочуть розпочати війну проти Іраку.

Організація ісламська конференція заснована 25 вересня 1969 р. на Конференції глав мусульманських держав у Рабаті з метою забезпечення ісламської солідарності в соціальній, економічній і політичній сферах, боротьби проти колоніалізму, неокolonіалізму й расизму й підтримки Організації звільнення Палестини. Відповідно до статуту визначена мета та завдання, до яких належать: зміцнення співпраці між країнами-учасницями, координація дій для захисту святих місць та підтримка боротьби палестинського народу в здобутті власних прав та своєї території.

Туреччина є членом ОІС з моменту її заснування. Разом з тим при вступі Анкара зробила застереження щодо того, що її членство в блоці не відобразиться на основах світського державного ладу країни. З цієї причини Туреччина не ратифікувала Статут цієї організації. Для здійснення швидкого і ефективного обміну інформацією, націленого на розвиток економічних відносин між ісламськими країнами, в Анкарі працює Навчальний центр статистико-економічних і соціальних досліджень, що є однією із структур ОІС, а в Стамбулі діє Дослідницький центр ісламу, історії, мистецтва і культури.

Один з трьох постійних комітетів ОІС – Комітет економічного і торгового співробітництва, протягом понад 20 останніх років провадив свою діяльність під головуванням Президента Туреччини. Комітет стежить за реалізацією прийнятих ОІС рішень про співпрацю в галузі економіки і торгівлі та здійснює свою діяльність, спрямовану на зміцнення економічної і торгової взаємодії між країнами-членами ОІС. Щорічні зустрічі цього комітету проходять у Стамбулі. Проте, загалом, роль Туреччини в ОІС довгий час залишалася другорядною. Лише з перемогою на виборах Партії Справедливості та Розвитку турецька держава стала займати все більш важливе місце в даній міжнародній організації. До 2002 р. відносини Туреччини і ОІС залишалися досить прохолодними, на що, зокрема, вказували відносно низький рівень товарообміну Туреччини з країнами ОІС. Але, з 2004 р. Анкарі вдалося реалізувати всі поставлені завдання на шляху посилення своєї ролі в ОІС. Вперше з часу заснування ОІС в 1969 р., генеральним секретарем організації переважною кількістю голосів на чотирирічний термін було обрано турецького кандидата Ікмеледдіна Іхсан-огли. При цьому у 2008 р. в Сенегалі в рамках 11-ї Ісламської конференції його термін повноважень було продовжено строком до 2013 р. Туреччина активно реалізовує стратегію лідерства і під час щорічної Конференції міністрів закордонних справ ісламських країн і паралельної Конференції міністрів закордонних справ ОІС. На даний час в Туреччині були проведені 3 конференції міністрів закордонних справ. Крім того, для поглиблення взаєморозуміння з країнами мусульманського світу в рамках даної організації, Туреччина проводить акції відновлення довіри як до партнера з єдиними інтересами з рештою членів ОІС. Так, на стамбульському саміті 2009 р. турецький президент А. Гюль у своєму виступі зазначив, що дії його країни в рамках переговорного процесу вступу до Євросоюзу не повинні розглядатися в якості таких, що «обмежують її роль в ОІС». Він підкреслив, що така політика багатовекторності Турецької Республіки представляє не «взаємовиключні, а підтримуючі один одного елементи» і проведення такого курсу відповідає особливостям турецької зовнішньої політики [4].

Ліга Арабських Держав (ЛАД) – на сьогодні найстарша регіональна організація країн Азії та Африки, що є важливим елементом міжнародних відносин в арабському світі і в близькосхідному регіоні в цілому, членами якої є 22 арабських держави. Створення в 1944 р. Ліги зняло питання про гегемонію в арабському світі якоїсь однієї політичної сили на шкоду іншим і передбачало повагу існуючих режимів держав-членів Ліги та неутручання у внутрішні справи одна одної. Головними завданнями ЛАД постали спрямування на примирення і знаходження компромісів між країнами з арабським населенням, розширення торговельних зв'язків, а також основи для єдності на базі військових зобов'язань за зразком трансатлантичного Північноатлантичного альянсу, що було реалізовано в договорі від 1950 р., який заклав правову основу взаємодії арабських держав у галузі оборони. У ньому говориться, що «збройну агресію проти однієї або декількох сторін або їхніх збройних сил вони (сторони) будуть розглядати в якості агресії проти всіх Договірних Сторін і вдадуться до негайних заходів як в індивідуальному, так і в колективному порядку відповідно до законного права на самооборону» [5, с. 173].

В рамках нової політики Туреччини щодо мусульманського світу, вже протягом перших 5 років перебування при владі уряду Р. Ердогана, були здійснені кроки на встановлення спеціальних відносин з ЛАД – вперше як пріоритетного партнерства. У 2007 р. Турецька Республіка підписала принципову угоду, що передбачає створення турецько–арабського форуму співробітництва з Лігою арабських держав. В 2011 р. вперше за останні 15 років, зустріч Ліги арабських держав у Каїрі відвідав турецький лідер Реджеп Таїп Ердоган, який за оцінками політичних оглядачів, вирішив зіграти на настроях так званої арабської весни, і виступив перед міністрами закордонних справ країн–членів ЛАД з промовою, зверненою до всього арабського світу, викликавши в експертному середовищі аналогію з адресованим мусульманському світу повідомленням президента США Б. Обама, що прозвучало в Каїрському університеті двома роками раніше у 2009 р. [6]. Він відверто підтвердив свої антиізраїльські позиції у питаннях збройного протистояння в Палестині, запропонував ідеологію помірнього ісламізму, чим здобув широкого схвалення серед широких верств населення мусульманських країн. Пізніше Туреччина підтримала тенденцію реформування Ліги, вагу якої у вирішенні міжнародних проблем вже тривалий час було делегітимізовано. Так, ще в першій половині 1990–х рр., ЛАД втратила стратегічну ініціативу в справі близькосхідного врегулювання, передусім щодо палестинської проблеми, і яка перейшла до окремих арабських держав і здійснювалася на рівні двосторонніх контактів Ізраїля з окремими арабськими країнами і ОВП. Чітко зазвучали голоси політичних лідерів, які різко засудили декларативну політику ЛАД і виступили за її реформування, аж до внесення змін до Статуту Ліги. Вже у березні 2015 р. члени Ліги арабських держав схвалили створення об'єднаних сил швидкого реагування.

Навіть незважаючи на скандал, що вибухнув у березні 2015 р., коли генеральний секретар Ліги арабських держав Набіль аль–Арабі звинуватив Ізраїль, Туреччину та Іран у втручанні у внутрішні справи ряду країн регіону, яке викликає в них хаос, Туреччина відкинула звинувачення голови ЛАД у втручанні в країни регіону, відхиливши дану заяву обґрунтувавши свої дії тим, що дана заява була проголошена, скоріше за все, не посадовою особою організації, а лише чиновником, який має походження з Єгипту – країни, з якою після арабської весни Туреччина втратила добросусідські відносини [7].

До успіхів діючої влади Туреччини у напрямку співпраці з ЛАД можна також віднести створення спільного з Лігою арабських держав Турецько–арабського форуму і впровадження механізмів Стратегічного діалогу, розроблених спільно з Радою співробітництва арабських держав Перської затоки.

РСАДПЗ (Рада співробітництва арабських держав Перської затоки) – субрегіональна організація, що включає шість арабських монархій: Бахрейн, Катар, Кувейт, ОАЕ, Оман і Саудівську Аравію. Країни РСАДПЗ є одними з ключових акторів на регіональній арені міжнародних відносин, будучи, відповідно, одним з «полюсів сили» в регіоні. РСАДПЗ виступає як єдиний ефективний суб'єкт у взаєминах з мусульманськими та арабськими країнами. Колективний підхід до вирішення виникаючих в цих спільнотах проблем сприяє посиленню впливу і престижу РСАДПЗ. Організація має статус

постійного спостерігача при ООН і ідентифікує себе у якості «невід'ємного елементу багатополосного світу» [8, с. 120]. До переліку партнерів РСАДПЗ належать США, ЄС, АСЕАН, Китай, Росія, Туреччина, Пакистан, Австралія, держави Латинської Америки.

Головною лінією відносин РСАДПЗ і Туреччини є гарантування безпеки країн–членів РСАДПЗ. Разом з тим розвивається співпраця Туреччини і РСАДПЗ у сфері енергетики, а також дотично енергетичної безпеки Європи за рахунок транзиту енергоносіїв із Затоки. Після 11 вересня 2001 р. (коли тероризм став порядком денним для багатьох країн) координація у сфері безпеки набула незворотного характеру у взаємодії з Туреччиною. У 2002 р. члени організації уклали Маскатську декларацію боротьби з тероризмом, а через два роки підписали Угоду про боротьбу з тероризмом; в 2006 р з'явилася постійна антитерористична комісія РСАДПЗ. Так, вступ членів РСАДПЗ в міжнародну антитерористичну коаліцію, ініційований саудівським королем Абдаллою бен Абдель Азізом в лютому 2005 р., створення Міжнародного антитерористичного центру в Ер–Ріяді (з участю в його діяльності всіх членів об'єднання) – все це розширювало взаємодію в сфері безпеки. Саме в цей період, який співпав зі зміною влади в Туреччині, відбулося налагодження більш тісних взаємовідносин Анкари з організацією. В цей час актуалізувались тенденції до перегляду принципів замкнутості об'єднання і його опозиційність до великих держав з неарабського табору. Нове військово–політичне та оборонне співробітництво з країнами Заходу неминуче ставило питання про встановлення прямих контактів між Радою співробітництва та НАТО, членом якої є Туреччина. У червні 2004 р. делегація РСАДПЗ взяла участь у роботі Стамбульського саміту альянсу, де була прийнята Стамбульська ініціатива «Для розвитку відносин з Розширеним Близьким Сходом». Ініціатива підкреслювала готовність держав–членів НАТО розпочати співпрацю з державами–членами Ради співробітництва арабських держав Затоки – Об'єднаними Арабськими Еміратами, Бахрейном, Оманом, Катаром, Кувейтом і Королівством Саудівська Аравія. Протягом перших трьох місяців 2005 р. до Стамбульської ініціативи приєдналися Бахрейн, Катар і Кувейт, а в червні 2005 р. Об'єднані Арабські Емірати. Крім того, в 2008 р. механізм Стратегічного діалогу з РСАДПЗ на двосторонній основі з Туреччиною був перенесений Анкарою в корпоративні рамки.

На даний момент співпраця Туреччини і країн РСАДПЗ є взаємовигідною і надалі залишатиметься такою для обох сторін. Туреччині та РСАДПЗ вдалося створити договірну базу для розвитку співробітництва на рівні як окремих країн, так і Ради співробітництва в цілому. В умовах регіональної нестабільності опора на військову силу як інструмент забезпечення безпеки залишається провідним напрямком у діяльності РСАДПЗ. Підтримуючи партнерські відносини з організацією, Туреччина зможе на більш вигідних умовах користуватися енергетичними ресурсами монархій, а також отримає суттєвий приплив інвестицій в свою економіку, в той час як країни РСАДПЗ намагатимуться звільнитися від залежності від Заходу в багатьох сферах. В той же час, маневр Туреччини є дещо обмеженим, оскільки надмірна активність у РСАДПЗ може вплинути на погіршення відносин Туреччини з третіми країнами, особливо зі своїми партнерами блоку

НАТО, а також Іраном. Саме тому Анкара проводить досить гнучку та обережну політику щодо співробітництва з РСАДПЗ, яка в першу чергу направлена на посилення свого впливу в регіоні та на економічний розвиток країни.

Група восьми країн, що розвиваються (Д-8) або Ісламська вісімка – організація, покликана зміцнити співпрацю в галузі промисловості, сільського господарства, комунікації, торгівлі, науки і технологій, охорони здоров'я, банківської справи та енергетики на Близькому Сході та суміжних територіях, заснована у 1996 р. Іраном, Індонезією, Бангладеш, Пакистаном, Туреччиною, Малайзією, Єгиптом і Нігерією з ініціативи Туреччини. Чисельність спільного ринку країн-членів групи Д-8 наразі становить приблизно 900 мільйонів чоловік, тобто 14% від загальної чисельності населення світу, і вона являє собою організацію, учасниці якої намагаються зайняти єдину позицію щодо міжнародних проблем. Метою Д-8, будучи одним з прикладів співпраці країн, що розвиваються в рамках діалогу Північ-Південь, є поліпшення позиції країн, що розвиваються у світовій економіці, диверсифікація торговельних відносин і створення нових можливостей у сфері торгівлі для країн-учасниць, сприяння їх активній участі в механізмах прийняття рішень міжнародного рівня та підвищення рівня життя їх народів.

У період з 1996 по 2007 рр. Туреччина здійснювала функцію Виконавчого директора Д-8. На 9-й нараді Ради міністрів офіс виконавчої дирекції Д-8 був перетворений в Генеральний секретаріат, а також було прийнято рішення про призначення Індонезії генеральним секретарем, Ірану – директором, а Туреччини – економістом строком на два роки. У 2013 р. члени організації заклали основу створення Організації країн-виробників нафти, подібної ОПЕК, після того, як Єгипет і Туреччина прийняли таку пропозицію від Ірану. Нова організація очікується як дієвий орган, здатний попереджувати накопичення надлишкового потенціалу, диверсифікації продукції, полегшення доступу до міжнародних ринків, використання вигідного географічного положення одна одній, створення спільного ринку і встановлення індексів цін на всі, або деякі з продуктів, проведення наукових досліджень, організацію спільних навчальних курсів і конференцій.

Організація Економічного співробітництва (ОЕС) була створена як об'єднання регіонального співробітництва трьома великими мусульманськими країнами Євразійського регіону – Туреччиною, Іраном і Пакистаном, і в наступні роки пройшла значний шлях розвитку, перетворившись на велике регіональне економічне об'єднання. Відносно ОЕС Туреччина висуває 4 пріоритетні галузі для співпраці: торгівля, транспорт, енергетика та телекомунікації. У міру досягнення успіхів у вищезазначених сферах, на думку Туреччини, з'явиться можливість послідовно реалізовувати проекти і в інших сферах взаємного співробітництва. В рамках Організації проводяться активні заходи з розвитку торгівлі, підвищення прозорості торговельних режимів для відповідності нормам і стандартам Світової організації торгівлі СОТ і створення шляхів сполучення з країнами Центральної Азії, які не мають доступу до моря. До того ж, ОЕС є єдиною регіональною економічною організацією, до складу якої входить Туреччина, країни Близького Сходу і республіки Центральної Азії.

Одним з основних проєктів організації став турецький проєкт Торговельної угоди, яка поставила перед собою мету збільшити обсяги торгівлі між країнами ОЕС, і набула чинності 24 березня 2008 р. Вже 28 травня 2008 р. Банк торгівлі та розвитку ОЕС почав свою операційну діяльність. Крім того, важливими питаннями співпраці ОЕС стало створення Компанії ОЕС по перестрахованню, а також Регіонального центру ОЕС по стандартизації, оцінці відповідності, акредитації та метрології. З метою посилення в діяльності ОЕС динамізму, були підготовані рекомендації і пропозиції відповідно до інтересів країн-членів на Стамбульському саміті в 2010 р. і було прийнято рішення про створення спеціальної групи, що складається з висококваліфікованих фахівців. Група, названа Групою видних діячів (ГВД), в 2011 р. провела своє перше засідання. На думку фахівців-тюркологів, наступним етапом у розвитку ОЕС стане створення Парламентської асамблеї організації (ПА ОЕС). Вже у 2012 р. на саміті в Баку прем'єр-міністр Туреччини відзначив, що економічні зв'язки, торговельний оборот між країнами ОЕС не відображають реального потенціалу країн-учасниць, і запропонував спростити правила торгівлі в регіоні. Відзначивши, що загальний показник внутрішнього валового продукту (ВВП) 10 країн-членів ОЕС становить 1,7 трильйона доларів, що дорівнює 2,4 відсоткам ВВП країн світу, він сказав, що це дуже низький показник. «Доходи на душу населення приблизно складають 4 тисячі доларів. Загальний торговельний оборот країн ОЕС знаходиться на рівні 768 мільярдів доларів, що становить 2 відсотки загальносвітового торгового обороту» [9]. Щоб виправити ситуацію, прем'єр-міністр закликав країни ОЕС усунути всі перешкоди на шляху торгівлі, і скасувати або спростити деякі митні та податкові збори. «Країни ОЕС поставили перед собою мету створити до кінця 2015 р. зону вільної торгівлі. Після створення зони вільної торгівлі прогнозується зростання у 8 разів торговельного обороту торговельний оборот між країнами ОЕС. Таким чином, можна зробити висновок, що Турецька Республіка, активно діючи в рамках даної організації використовує свій вплив для поглиблення та розвитку економічного співробітництва між країнами не лише для покращення соціально-економічної ситуації в країнах-членах, що сприяє також і її власному економічному розвитку та поглибленню політичного впливу в регіоні.

ОПЕК – асоціація країн-експортерів енергоносіїв, що виробляє близько 40% нафти у світі і експортує понад 60% сировини світового ринку; встановлює єдині ціни на реалізацію нафти. Основні цілі ОПЕК: 1) координація та уніфікація нафтової політики країн-членів; 2) визначення найбільш ефективних індивідуальних і колективних засобів захисту їх інтересів; 3) постійна увага до інтересів держав – виробників нафти. Хоча Туреччина не входить до організації, вона залишається країною, яка перебуває на перехресті регіонів, що володіють приблизно трьома четвертими світових джерел нафти і природного газу, і тому уважно стежить за питаннями порядку денного, що стосуються енергетики. Країна під впливом останніх удосконалень на глобальному енергетичному ринку, активно здійснює енергетичну дипломатію з ОПЕК. Основною метою енергетичної стратегії Турецької Республіки, є стати ланкою енергетичного коридору між багатими на енергоносії країнами та країнами-споживачами енергії. Вона докладає зусиль для того, щоб

перетворитися на транзитну країну на осі Схід–Захід і Північ–Південь, а також торговим енергетичним центром. Саме тому країна досить активно відстежує діяльність ОПЕК, та по мірі можливості намагається долучитися до вирішення проблем та перспективного планування, яке має місце в рамках стратегічного розвитку організації в цілому та її країн–членів.

Альтернативні проекти близькосхідного регіоналізму. В даний час Анкара має можливість здійснювати багатовекторну дипломатію на Близькому Сході і в глобальному масштабі, що зумовило пошук нових форм для діалогу в багатосторонньому форматі за сценарієм Туреччини. Нова регіональна політика Туреччини сприяла зміцненню її позицій у регіоні, що надало їй можливості виступити з пропозицією про формування зони вільної торгівлі на Близькому Сході. У 2010 р. була заснована чотиристороння Рада стратегічного співробітництва високого рівня за участю Туреччини, Сирії, Йорданії і Лівану. Її створення мало на меті розвиток довгострокового стратегічного партнерства і просування до економічної інтеграції, першим етапом якої мала стати зона вільної торгівлі між країнами–учасницями. Регіональна інтеграція, за прогнозами турецьких політиків, повинна була сприяти не тільки зняттю торговельних бар'єрів, а й формуванню зони миру, яка об'єднує братні народи регіону, а в кінцевому підсумку – розширенню політичного співробітництва і посиленню економічної і політичної ваги Анкари в регіоні. Однак, у результаті революційних подій, які ввійшли в історію під назвою «Арабська весна», Туреччині довелося переглянути свою активну політику щодо південних сусідів за даним сценарієм.

На сьогоднішньому етапі Туреччина продовжує реалізацію стратегії, спрямованої на зміцнення і нарощування політичного та економічного впливу в регіоні шляхом використання дво– та багато–стороннього формату співробітництва. Так, продовжується реалізація ініціатив країни з постачання природного газу з Іраку трубопроводом по осі Південь–Північ, який буде побудований паралельно існуючому трубопроводу Кіркук–Юмургалик, до Туреччини, а з Туреччини – в Європу. Крім того, на найближчі роки намічені заходи з розробки проекту Арабського газопроводу для транспортування природного газу з Єгипту через Туреччину до Європи. Однією з цілей Туреччини є зайняття четвертої позиції після Росії, Норвегії та Алжиру з постачання природного газу до Європи в якості транзитера. Відкриття проекту Інтерконтиненталь між Туреччиною і Грецією, стане кроком для досягнення даної мети.

Висновки. Турецька багатостороння дипломатія стала одним з інструментів реалізації стратегії лідерства країни на Близькому Сході, що успішно реалізується в рамках об'єднань, до яких входить Туреччина, і з якими налагоджує співробітництво як зовнішній партнер. Туреччина є членом багатьох ключових регіональних організацій на Близькому Сході де відіграє провідну роль незалежно від міжнародної кон'юнктури. Нинішня лінія турецького керівництва чітко спрямована на активізацію співпраці з регіональними об'єднаннями. В основі даної політики лежать принципи, закладені на стратегічному рівні правлячою партією як державна доктрина Турецької держави. На всіх напрямках багатосторонніх відносин дипломатія Турецької Республіки стикається з

численними випробуваннями і, тим не менш, домагається результатів через прагматичну зацікавленість сторін в економічній і безпековій інтеграції мусульманських країн. Ключовим порядком денним нової стратегії Турецької Республіки є енергетичний сектор, що дозволить країні реалізувати найбільш вигідні проекти з транзиту енергоносіїв через свою територію в Європу, а також амбіцію стати торговельною площадкою для міжнародної торгівлі енергоносіями. Очевидно, що головний вектор співробітництва – енергетика та безпека, що виступають як пріоритетний напрямок міжнародного партнерства з країнами–сусідами та їх об'єднаннями, закладають основи для більш глибокого взаєморозуміння і довіри, що водночас стає важелем для збільшення активності в інших галузях співробітництва – таких, як сектор інвестицій, культурний обмін і, що більш важливо, диверсифікація торгівлі.

Список використаних джерел

1. Нелепов В. Огляд прогнозу Stratfor на десятиліття / В. Нелепов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nastupna.com/articles/stratfor–2025>
2. Корнилов А. А. Турецкая дипломатия в исламском мире: проблемы и приоритеты деятельности / А. А. Корнилов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.idmedina.ru/books/materials/rmforum/1/sect2_kornilov.htm
3. Davutoğlu A. Turkey's Zero–Problems Foreign Policy / Ahmet Davutoğlu // Foreign Policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/20/turkeys_zero_problems_foreign_policy?page=full
4. Гаджиев А. Г. Стамбульский саммит ОИК и Турция / А. Г. Гаджиев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/13–11–09b.htm>
5. Степанова Н. В. Интеграционные процессы в арабском мире / Н. В. Степанова // Восток – Запад: Региональные подсистемы и региональные проблемы международных отношений: Учебное пособие для вузов / Под ред. А. Д. Воскресенского; МГИМО (У) МИД России. – М.: РОССПЭН, 2002. – С.283–342.
6. Свистунова И. А. Турция в контексте «арабской весны»: региональная стратегия / И. А. Свистунова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://riss.ru/analitics/2431/>
7. Турция отвергла обвинения главы ЛАГ во вмешательстве в страны региона / РИА Новости [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ria.ru/world/20150331/1055786605.html#ixzz3W1DYyUt5>
8. Косач Г. Г. Совет сотрудничества арабских государств залива: принципы и практика сотрудничества в сфере региональной безопасности / Г. Г. Косач, Е. С. Мелкумян // Ближний Восток и современность. – М., 2013. – С.110–142.
9. Гасанов Али. Организация экономического сотрудничества (ОЭС): создание и деятельность. ОЭС и Азербайджан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://strategiya.az/old/?m=xeber&id=7136>
10. Зиганшина Г. М. Об участии Турции в Организации исламская конференция / Г. М. Зиганшина // Ближний Восток и современность: сб. статей. – М., 2003. – №19. – С.144–156.
11. Сидорова Е. В. Основные тенденции взаимоотношений между Турцией и Организацией Исламская Конференция на современном этапе / Е. В. Сидорова // Нижегородский журнал международных исследований. – Н. Новгород: ННГУ, 2007. – С. 107–111.

References

1. Nelepov V. Ogljad prognozu Stratfor na desjatyiltjta / V. Nelepov [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://nastupna.com/articles/stratfor–2025>
2. Kornilov A. A. Tureckaja diplomatija v islamskom mire: problemy i prioritety dejatel'nosti / A. A. Kornilov [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: www.idmedina.ru/books/materials/rmforum/1/sect2_kornilov.htm
3. Davutoğlu A. Turkey's Zero–Problems Foreign Policy / Ahmet Davutoğlu // Foreign Policy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/20/turkeys_zero_problems_foreign_policy?page=full

4. Gadzhiev A. G. Stambul'skij sammit OIK i Turcija / A. G. Gadzhiev [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.imes.ru/rus/stat/2009/13-11-09b.htm>

5. Stepanova N. V. Integracionnye processy v arabskom mire / N. V. Stepanova // Vostok – Zapad: Regional'nye podsystemy i regional'nye problemy mezhdunarodnyh odnoszenij: Uchebnoe posobie dlja vuzov / Pod red. A. D. Voskresenskogo; MGIMO (U) MID Rossii. – M.: ROSSPJeN, 2002. – S.283–342.

6. Svistunova I. A. Turcija v kontekste «arabskoj vesny»: regional'naja strategija / I. A. Svistunova [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://riss.ru/analitics/2431/>

7. Turcija otverglja obvinenija glavy LAG vo vmeshatel'stve v strany regiona / RIA Novosti [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ria.ru/world/20150331/1055786605.html#ixzz3W1DYyUt5>

8. Kosach G. G. Sovet sotrudnichestva arabskih gosudarstv zaliva: principy i praktika sotrudnichestva v sfere regional'noj bezopasnosti / G. G. Kosach, E. S. Melkumjan // Blizhnij Vostok i sovremennost'. – M., 2013. – S.110–142.

9. Gasanov Ali. Organizacija jekonomicheskogo sotrudnichestva (OJeS): sozdanie i dejatel'nost'. OJeS i Azerbajdzhan [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://strategiya.az/old/?m=xerber&id=7136>

10. Ziganshina G. M. Ob uchastii Turcii v Organizacii islamskaja konferencija / G. M. Ziganshina // Blizhnij Vostok i sovremennost': sb. statej. – M., 2003. – №19. – S.144–156.

11. Sidorova E. V. Osnovnye tendencii vzaimootnoszenij mezhdju Turciej i Organizaciej Islamskaja Konferencija na sovremennom jetape / E. V. Sidorova // Nizhegorodskij zhurnal mezhdunarodnyh issledovanij. – N. Novgorod: NNGU, 2007. – S.107–111.

Moshchenko O., graduate student, State Institution «Institute of World History» National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), aleksandr.moshchenko@gmail.com

Place and role of the Republic of Turkey in the key regional organizations in the Middle East

The article provides the detailed analysis of the current shape of relations between the Republic of Turkey with the key regional organizations in the Middle East in their economic, political and security issues. Analyze how the full membership of Turkey in regional organizations affect their work and how the membership reflected the political weight of countries in the region. Significant issue is expressed of Turkey's relations with the collective actors, where it is not designated as equal member; but where it is trying to lobby for its own interests.

Keywords: Turkey, Middle East, OIC, Arab League, GCC, ECO, D-8, international organizations, foreign policy.

Мощенко А., аспирант, Государственное учреждение «Институт всемирной истории» НАН Украины (Украина, Киев), aleksandr.moshchenko@gmail.com

Место и роль Турецкой Республики в ключевых региональных объединениях на Ближнем Востоке

Дается развернутый анализ текущего состояния отношений Турецкой Республики с основными региональными организациями Ближнего Востока экономического, политического направления и сферы безопасности. Анализируется влияние полноправного членства Турции в региональных организациях на их работу, а также, каким образом членство отражается на политическом весе страны в регионе. Особое внимание уделяется взаимоотношениям Турции с организационными объединениями, в которых она не является полноправным членом, но пытается лоббировать собственные интересы в них.

Ключевые слова: Турция, Ближний Восток, ОИК, ЛАГ, ССАГПЗ, ОЭС, Д-8, международные организации, внешняя политика.

* * *